

Oponentský posudok dizertačnej práce Mgr. Martina Hrdinu
Literárnehistorický pojem romantizmus

Doktorskú dizertačnú prácu Martina Hrdinu *Literárnehistorický pojem romantizmus* pokladám za dôležitý príspevok k literárnohistorickému výskumu romantizmu. Robí akúsi *revíziu revízie* pojmu romantizmus, čo avizuje jeden z ďalších obrátov vo výskume romantizmu, a je príjemné vedieť, že sa na ňom podiela práve bohemistika; nebolo to vždy tak.

Začnem pojmom *revízia*. Martin Hrdina vo svojej práci ukazuje premeny používania pojmu romantizmus od jeho (romantických) súčasníkov cez (realistických, a pozitivistických) kritikov až po revizionistov, ktorí k nemu pristupovali v prvej polovici dvadsiateho storočia z historicko/poetologickým/ odstupom. Slovo *revizionista* nevyslovujem pritom náhodou, použil ho – sebaironicky – Oskár Čepan pri svojej *revízii* slovenského romantizmu, ktorú sústavne, systematicky a subverzívne uskutočňoval od začiatku sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia do konca života, a ktorá ostala – ako inak – romanticky otvoreným projektom.

Súčasná *revízia* sa týka „významu pojmu“ a jeho „vnútornej diferenciacie“, aby som odcitoval pojmovú dvojicu, ktorú používa Hrdina ako jedno z kritérií svojej *revízie*. Ako ďalšie pojmy, o ktoré opiera svoju analýzu, používa dvojicu pojem – slovo, pojem kolokability (spojovateľnosti s ostatnými prvkami pojmovej sústavy), spolu s Hejdánkom používa pojmy „ontické a intencionálne predmety“, čo mu umožňuje rozlíšiť organologické, prírodné, „predmetné“ chápanie romantizmu zo strany samotných romantikov od súdov, pri ktorých pojmy signalizujú, že ich predmet nemá prírodnú povahu, ale povahu kultúrnych konštruktov.

Martin Hrdina píše v tejto súvislosti o „časovom a nečasovom chápaní romantizmu“. Okrem toho svojou interpretáciou pojmov potvrdzuje nečasnosť diskusie o tom, či sú dejiny literatúry konštruktom alebo nie. Nie je to totiž nijako nová téma. Ako na to Hrdina poukazuje, práve v oblasti literárneho dejepisectva ju teoreticky otvoril už začiatkom tridsiatych rokov dvadsiateho storočia Benno von Wiese.

Organologické pojmy typu „mladý-starý“, „vzostup – rozšírenie – úpadok“, „rast – rozklad“, „/znovu/zrodenie, či ob-rodenie sú typickými pojmovými produktami romantizmu a jeho „sprírodňovania kultúry“. Práve preto je také dôležité pochopiť povahu literárnohistorických konštruktov romantizmu ako súdov a nie „ontických predmetov“. Sem patria inak aj pojmy ako „vývin“, „vývoj“, „pokrok“, pre ktoré je charakteristická lineárna predstava historického diania ako rastu, pokroku, vývinu od horšieho k lepšiemu, a to ako akási prírodná zákonitosť, ktorá sa mení v spoločnosti na teleológiu vopred daných procesov.

Literárnohistorické pojmy, ktoré podnes používame, vznikli v časoch romantizmu a jeho historizmu. Aj v nich sa odráža podvojnásť literárnohistorických a kultúrnohistorických pojmov – na jednej strane sú to pojmy literárnej a kultúrnej ontológie (barokovosť - romantickosť – realistickosť – symbolickosť), na strane druhej od nich odvodené literárnohistorické pojmy barok – romantizmus – realizmus – symbolizmus a pod., ktoré zdôrazňujú, že isté univerzálne vlastnosti sa začnú v istom čase natoľko kumulovať, že určujú celkový charakter doby, obdobia, diskurzu, či paradigmy. Aj v tomto prípade ide o historickopoetologický problém, v konečnom dôsledku sú literárnohistorické pojmy pojmi oscilujúcimi medzi literárnou ontológiou a historickou poetikou.

Stačí si uvedomiť používanie pojmov barok – barokovosť – barokový u Gillesa Deleuza v jeho knihe *Le Pli (Záhyb)*, v ktorej Deleuze implicitne argumentuje, že barok ako literárnohistorický a kultúrnohistorický pojem kumuluje problém *záhybu*, je výrazom jeho

dobovej topickosti, na základe ktorej potom vzniká samotný literárnohistorický pojem barok. Podobne to platí o Auerbachovom chápaní pojmu realizmus – realistický – realističnosť v knihe *Mimezis*. V tejto ontologicko-historickej podvojnosti treba azda vidieť aj problémy s pojmami romantický – romantickosť – romantizmus/romantizmy. Ak prvé dva implikujú ontologický a univerzálny rozmer problému, pojem romantizmus implikuje jeho literárnohistorické vymedzenie.

Okrem svojho historickopoetického rozmeru majú literárnohistorické pojmy aj povahu implicitnej literárnej politiky. Vznikajú *ex post* - a ako spätné konštrukty štandardizujú a kanonizujú uzavreté literárnohistorické obdobia, *súbežne* - vtedy sa podieľajú na klonštituovaní dobového povedomia, alebo *ante diem* - kedy sa stávajú performatívnymi nástrojmi sebaaprezentácie a sebaapredzovania.

Dvojica romantizmus/romantizmy, ktorá podľa Hrdinu charakterizuje prvú revíziu pojmu romantizmus, implikuje prostredníctvom pojmového rozlíšenia dve odlišné línie revízie, Lovejoyov koncept „viacerých romantizmov“ a Wellekov koncept „spoločného menovateľa“. Pravda, pri aktuálnej revízii by sa skôr dalo uvažovať o emergentnom, súčinnom koncepte romantizmu.

Martin Hrdina svojou dizertačnou prácou analyzuje palimpsestové prepisovanie pojmu romantizmus. Na meta-metaúrovni nasvecuje nielen metaúroveň (samotné literárnohistorické pojmy), ale aj primárnu úroveň (literárne texty a ich kontexty).

Práve pri pojme kontextov sa žiada povedať, že práca Martina Hrdinu otvára pre ďalší výskum príležitosť korelovať významy a diferenciacie pojmu romantizmus nielen v germanistike, bohemistike a polonistike, ale aj v slovákistike a v ostatných stredo európskych literatúrach, a možno najmä v romanistike a anglistike, čo by podľa mňa zdôraznilo emergentnú povahu pojmu romantizmus. Zrejme by sa v týchto súvislostiach ukázalo ešte výraznejšie zvláštne fluktuovanie literárnohistorických a historickopoetických pojmov a to, do akej miery sa stávajú súčasťou dobovej atmosféry.

Tieto fluktuácie nachádzame napokon aj na celkom neočakávaných miestach. Uvediem len niekoľko príkladov. Robert Kiss Szeman identifikuje dve Kollárove operácie, ktorými v zmysle svojho apologetického slovanského aktivizmu nielen redukuje Herderove kvalifikácie pozitívnych slovanských vlastností, ale obdobne operacionalizuje aj Horváthove vlastnosti starých Maďarov.

Druhým príkladom je viedenské pôsobenie bratov Grimmovcov a jeho význam pre stredo európske modalita romantizmu. István Fried napríklad ukazuje, do akej miery ich návestia, či priamo inštrukcie pôsobili na vznik romantických rozprávok v slovenskej, maďarskej a českej literatúre.

Tretím prípadom je fluktuácia Schlegelovho konceptu romantizmu prostredníctvom Mickiewicza. Tieto fluktuácie nadobúdajú z hľadiska romantických konceptov metodologickú relevantnosť, lebo doslova identifikujú *slepé škvrny* romantizmu, miesta, ktoré existujú, ale nevidíme ich. Pomôžem si tu príkladom zo slovenského romantizmu, kde Joanna Goszczyńska identifikovala celkom neočakávane v Hodžovej *Matore* koncept čierneho či satanského romantizmu.

Podobné slepé škvrny existujú aj v českom romantizme, ako ukázal Dalibor Tureček na prípade Máchových fragmentov, v ktorých Mách implicitne tematizuje odlišný historický vzťah medzi Čechmi a Nemcami, aký poznáme z kanonizovanej verzie Palackého konceptu českých dejín. Podobne to platí aj pre päťdesiate roky devätnásteho storočia, ktoré sa zvyknú vykladať ako „roky suchoty a nemoty“, ale ako ukazuje aktuálny výskum, v českej a slovenskej literatúre takými fakticky neboli.

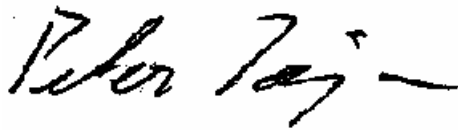
Dizertačnú prácu Martina Hrdinu pokladám za dôležitú aj preto, že pracuje „s otvorenými kartami“, čo nebýva vždy zvykom. Jeho práca je vyjasňujúca a zjasňujúca. Okrem toho je

spoľahlivým návštevám sekundárnej literatúry a v tomto zmysle aj službou literárnym vedcom, vstupujúcim do priestoru aktuálnej diskusie o romantizme, a ani to nebýva také časté.

Najťažším orieškom je práve aktuálna situácia diskusie o pojme romantizmu. Je zrejmé, že do popredia sa dostávajú nové pojmy ako interferencia, dianie a udalosť. Pojem interferenciality pokladám za dôležitý, lebo ruší lineárne chápanie romantizmu ako /seba/ prekonávania. Prelínanie a kľzavé prechody medzi jednotlivými romantickými projektami umožňujú oveľa preukaznejšie identifikovať situácie vzájomne presieťovaných uzlov, vytvárajúcich pružné a premenlivé konfigurácie.

Pojmy diania a udalosti zase signalizujú naratívny moment zmeny, ktorý umožňuje vnímať romantizmus ako metaforický príbeh, ktorého naratívnym kritériom je však na rozdiel od naratívov fikčných svetov primeranosť (adekvátnosť) a hypoleptickosť (približovanie sa pravde), v čom spočíva vedecký étos dnešného výskumu romantizmu.

Dizertačná práca Martina Hrdinu tvorí spoľahlivé východisko a predpolie pre inovatívny výskum romantizmu. Hodnotím ju výslovne pozitívne a odporúčam udeliť Martinovi Hrdinovi príslušný vedecký stupeň.

Peter Zajac

Bratislava, 22. 03. 2010